

УДК 94[323+327(100)]

В. Ф. Смолянук, доктор політичних наук, професор;
О. Ф. Слободян, кандидат політичних наук

ВОЄННА ПОЛІТИКА ПОСТРАДЯНСЬКИХ ДЕРЖАВ: АНТИНОМІЯ СУТНОСТІ

Розкрито особливості формування воєнної політики країнами СНД. Доведено різницю між президентським та парламентським підходами щодо розвитку воєнно-політичної сфери держави. Вказано на специфіку воєнної політики Росії, спрямованої на забезпечення регіонального та глобального домінування. Аргументовано необхідність продовження воєнно-політичних перетворень в Україні на демократичних засадах.

Ключові слова: воєнна політика, воєнна організація держави, сектор безпеки і оборони, президентська республіка, парламентська республіка, воєнно-інтеграційний процес.

Актуальність проблеми. Дослідження воєнної політики було й залишається одним із важливих напрямів діяльності як у внутрішньополітичному просторі, так і на міжнародній арені. Попри наявність міжнародних безпекових механізмів, намагання світової спільноти мінімізувати воєнні (силові) чинники політичних процесів, сучасна держава, дбаючи про безпеку й національні інтереси, неминуче вписує розвиток воєнної політики до переліку своїх головних завдань. Свідченнями цього стають зростання воєнних бюджетів більшості країн, оновлення законодавства з військових питань, реформування силових структур та їх переозброєння, нова конфігурація військової присутності впливових держав за межами національних кордонів, прискорена розробка нових засобів збройної боротьби і технологій їх застосування тощо. Як наслідок, реальністю XXI ст. стала нова мілітаризація світу, кінцевою метою якої у прямій чи опосередкованій формі є перерозподіл зон впливу між геополітичними центрами за рахунок інших країн, у тому числі пострадянських.

Аналіз останніх джерел і публікацій. У працях В. Білошицького, В. Богайчука, В. Богдановича, О. Бодрука, А. Гальчинського, В. Горбуліна, В. Гречанінова, В. Грубова, О. Деменка, В. Дерека, Л. Ільчука, Е. Кальницького, В. Корендовича, П. Крутя, Е. Лисицина, О. Литвиненка, О. Маначинського, Є. Мануйлова, А. Павленка, Г. Перепелиці, С. Пирожкова, Л. Полякова, М. Розумного, А. Семенченка, А. Соболева, М. Требіна, С. Фареника, О. Феденка, І. Храбана, М. Цюрупи, В. Чорного, В. Шамрая, В. Шеховцова, Р. Янов-

ського та інших авторів розкрито різні аспекти продукування, інструментального забезпечення та практичного втілення воєнної політики. На тісний зв'язок воєнно-політичних, безпекових та міжнародних проблем вказано в роботах В. Абрамова, А. Дацюка, М. Єжеєва, В. Мандрагелі, С. Мосова, О. Пошедіна, Г. Ситника, В. Циганова, М. Шевченка.

Підходи українських науковців корелюються з позиціями західних фахівців стосовно воєнної політики демократичних держав (Б. Абрахамсона, Х. Белтрана, Е. Біблера, Г. Борна, З. Бжезинського, С. Весбрука, С. Гантінгтона, К. Грея, М. Деша, А. Джонса, Й. Лезера, Г. Моргентау, Ч. Москоса, А. Перлмуттера, Р. Райта, М. Свейна, К. Спілмена, Д. Турлайса, В. Флурі, Ф. Харві, Дж. Хендерсона, Дж. Шерра). Особливістю західних позицій щодо воєнно-політичного самовизначення держав є аналіз широкого спектру суспільних поглядів, що стосуються оборонної і безпекової проблематики, та вироблення рекомендацій, адресованих легітимним структурам демократичної влади. На противагу цьому, наукові погляди сучасних російських дослідників (І. Кірілова, В. Пуська, В. Серебрянікова, В. Шерпаєва та ін.) традиційно будуються на державному розумінні природи воєнно-політичних процесів.

Метою статті є визначення сутнісних характеристик воєнної політики пострадянських держав, з'ясування спільного та особливого у моделях воєнної політики президентських та парламентських політичних систем пострадянського походження.

Виклад основного матеріалу. Воєнна політика була й залишається важливим напрямом діяльності політичного суб'єкта незалежно від цивілізаційних умов та конкретно-історичних обставин його існування. Питання щодо часу виникнення воєнної політики правлячої сили є некоректним, оскільки ще в доісторичні часи домінували схеми суспільної взаємодії, що позначаються сучасними словами «напад», «вторгнення», «окупація», «анексія» (як і «оборона», «захист», «спротив» тощо). Плин історичного часу та соціально-політична практика як його наслідок суттєво ускладнили й удосконалили алгоритми батальної взаємодії соціальних суб'єктів, проте навіть в ескізному вигляді не поставили питання про вилучення воєнної політики зі структури колективної життєдіяльності. Швидше за все, це просто неможливо, оскільки природа людини передбачає домінування над собою подібними, навіть якщо останні об'єднані в досить широкі формати – суспільство, народ, націю.

Отже, маємо всі підстави наголосити на такій тезі. Маючи власну динаміку розвитку (цикли «виникнення – еволюція – занепад», «послаблення – посилення», «внутрішній формат – коаліційне забезпечення»), воєнна політика в абсолютній більшості випадків перебуває в полі підвищеної уваги правлячої сили, оскільки пропонує найбільш дієві та ефективні засоби перетворення

соціального середовища до вигляду, що задовольняє владарюючого суб'єкта.

При цьому слід розрізняти дві гносеологічні платформи осягнення сутнісних витоків та змістовних параметрів воєнної політики. Частина дослідників вважає даний різновид політики складовою насамперед державної політики, спрямованої на застосування засобів збройного насильства задля реалізації загальнодержавних цілей [1, с. 114; 2, с. 528]. Інші науковці поширюють воєнну політику за межі власне держави, наділяючи воєнно-політичним мисленням політичні партії, громадські об'єднання, інші структури громадянського суспільства й навіть антиурядові сили. В останньому випадку важливо пам'ятати, що спрямованість воєнної політики, ініційованої недержавними суб'єктами, може бути різною – від підтримання державних воєнно-політичних акцій до прямої протидії, включно зі збройною боротьбою проти держави з метою захоплення політичної влади [3, с. 288]. Країнам, що схильні до авторитарно-тоталітарної моделі організації політичної влади, більш властиве продержавне (етатистське) розуміння сутності воєнної політики. Демократичні країни розуміють воєнно-політичні процеси як складне поєднання державних та недержавних зусиль в оборонній сфері.

Показово, що в західних тлумаченнях воєнної політики «держава» і «громадськість» як суб'єкти її забезпечення стоять поряд, що дозволяє сприймати даний різновид політики як комбіновану діяльність: а) легітимної та інституційно усталеної держави, б) динамічно змінюваного громадянського суспільства. Як наслідок, отримуємо соціальну конструкцію «держава – громадянське суспільство», яка є джерелом інноваційних впливів на політичну систему, насамперед – продукування нестандартних рішень, пошуку та застосування несподіваних ресурсних комбінацій з метою забезпечення національної безпеки і оборони. На наш погляд, у цьому полягає принципова відмінність воєнної політики демократичних держав від її недемократичних аналогів, які поширені в сучасному світі, особливо на пострадянському просторі.

Державотворчі процеси у пострадянських країнах, попри значну суперечливість і непослідовність владних рішень, у кінцевому підсумку привели до створення правлячими елітами насамперед президентських політичних систем (республік) [4, с. 66–67]. Це можна пояснити як слабкістю демократичних традицій, так і необхідністю концентрації владної енергії в одному управлінському центрі в умовах наявності значної кількості як внутрішньо-державних, так і міжнародних проблем, суперечок, протистоянь, які можна розцінювати як загрози для нових незалежних держав, що не мають достатнього досвіду взаємодії з іншими політичними системами в глобалізованому світі. Як наслідок, кількість президентських республік на пострадянському

політичному просторі сягає дев'яти (Азербайджан, Білорусь, Вірменія, Казахстан, Киргизія, Росія, Таджикистан, Туркменістан, Узбекистан), змішаних (парламентсько-президентських, президентсько-парламентських, суто парламентських) – шести (Грузія, Естонія, Латвія, Литва, Молдова, Україна).

З часом президентська форма державного правління в деяких пострадянських республіках видозмінилась у «суперпрезидентську». Її характерними ознаками став необмежений і неконтрольований спосіб використання влади главою держави, вторинна роль законодавчої, виконавчої та судової гілок влади, довільне трактування терміну перебування глави держави на посаді (що дозволило кількаразово пролонгувати повноваження чинних президентів), в окремих випадках – створення механізмів передачі влади «політичному спадкоємцю» на недемократичній основі тощо. Насамперед йдеться про РФ, Білорусь, Казахстан, Туркменістан, Узбекистан, Таджикистан [5, с. 375].

Непрезидентським республікам СНД властивий комбінований спосіб формування воєнної політики, що в різних пропорціях поєднує її державну та недержавну складові. У даному випадку враховується доволі значний спектр воєнно-політичних інтересів, які артикулюються не лише владними органами, а й структурами громадянського суспільства. За допомогою легітимних нормотворчих процедур такі інтереси інтегруються в загальнонаціональний варіант воєнної політики, що закріплюється у воєнній доктрині та інших документах воєнно-політичного гатунку. На противагу цьому, президентські («суперпрезидентські») республіки зберегли традицію державного (президентського) визначення воєнної політики з мінімальним урахуванням недержавних джерел її продукування й навіть їх повним ігноруванням. В умовах недемократичного розвитку політичного процесу це може призвести до набуття воєнною політикою антинародних рис, виконання нею насамперед функцій силового забезпечення правлячого режиму з одночасним нехтуванням воєнно-політичних позицій громадян та їх об'єднань.

Інституціоналізація воєнної політики є невід'ємним елементом її перетворення у практичний механізм соціально-політичної діяльності владарюючого суб'єкта. Усталеною традицією Нового часу, значення якої зберігається й зараз, стало цілеспрямоване створення владою воєнної організації держави – сукупності органів державної влади, військових формувань, що утворюються у легітимний (законодавчо визначений) спосіб та діяльність яких спрямовується на захист політичної системи від загроз та небезпек внутрішнього і зовнішнього походження. Президентські республіки СНД, як правило, обрали воєнну організацію як інституційну основу силового забезпечення політичного процесу. Законодавство з питань національної безпеки і оборони цих країн одним із найбільш важливих напрямів розвитку політич-

ної системи визначає створення та підтримання у дієздатному стані воєнної організації держави [6].

Організаційним антиподом «воєнної організації держави» в демократичних країнах обґрунтовано вважається «сектор безпеки і оборони», що відбиває явище деєтатизації воєнної політики, яка означає синхронне продукування даного різновиду політики як уповноваженими державними органами, так і недержавними структурами – політичними партіями, громадськими організаціями, аналітичними центрами, мас-медійними структурами тощо [7].

Створення сектору безпеки і оборони відбиває західні (демократичні) підходи з питань вироблення та практичної реалізації воєнної політики. Непрезидентські республіки СНД схильні вважати даний сектор інституційною основою збройно-силового впливу на соціальні реалії. В основі «секторального» ставлення до збройно-силових питань суспільної еволюції перебуває явище деєтатизації воєнної політики, яким пропонується вважати продукування воєнно-політичних інтересів (як цілеспрямоване, так і ситуативне) та їх закріплення у концептуальних та програмних документах тих політичних суб'єктів, що не представлені в органах державної влади, а також недержавних структур, елементів громадянського суспільства, які артикулюють власні безпекові та оборонні інтереси.

В умовах несформованої політичної культури деєтатичні процеси можуть сприйматися як невинуватене «розмивання» воєнно-політичної цільності держави, що категорично суперечить тоталітарним (авторитарним) стереотипам сприйняття соціально-силової практики. Разом з тим існують усі підстави розглядати деєтатизацію воєнної політики як варіант її диверсифікації в умовах демократичного державотворення, як модель конструктивної інтеграції державного та громадського потенціалів оборонного мислення в єдину структурно-функціональну конструкцію, спрямовану на захист національних інтересів.

Деєтатизація воєнної політики відбувається під тиском низки факторів, головними з яких є такі:

– прогресуюча неспроможність держави у повному обсязі реалізовувати свої функції у воєнній сфері. Це відбувається через обмеженість державних ресурсів, неадекватність системи державної безпеки наявним загрозам і викликам, незадовільне виконання державними інститутами законодавчо визначених безпекових і оборонних функцій та ін.;

– демократизація суспільно-політичних процесів, що призвела до більш широкого залучення активних верств населення до вирішення проблем, пов'язаних з гіпотетичним або реальним застосуванням сили всередині держави та за її межами. Подібне залучення коливається в досить широкому

діапазоні – від журналістського висвітлення та аналітичного осмислення воєнно-соціальних процесів до реальної участі в силових акціях парамілітарних формувань, створених за межами держави (так званих «приватних армій»);

– спроможність та досвід громадянських структур впливати на вирішення загальносуспільних проблем. За певних умов громада цілком здатна успішно вирішити важливе питання, демонструючи вищі показники мобілізованості та рішучості порівняно з державними органами (службами);

– широке поширення в сучасному світі професійних військових кадрів, зброї, військової техніки, уніформи, інформації воєнного характеру, які доступні громадським організаціям. У разі потреби складники громадянського суспільства цілком спроможні зорганізуватися у збройні структури, спрямованість дій яких може бути як про-, так і антидержавною.

Причину рівності громадянського суспільства з державою при вирішенні безпекових та оборонних питань вдало пояснює В. Білошицький. На його погляд, громадянське суспільство є родовим поняттям стосовно всієї палітри цивільно-військових відносин. Домінантний конструктивізм громадянського суспільства полягає в його здатності імплементувати в сукупність суспільних зв'язків ціннісні засади людської життєдіяльності, чого держава у більшості випадків уникає. При цьому громадянське суспільство пропонує умовний ряд «вищих цінностей» людського буття, до яких належать безпека, державність, добробут, органічне відчуття національної ідентичності тощо. Цілком природно, що суспільство громадянського рівня розвитку не лише проголошує подібні цінності, а й ставить питання про необхідність системного захисту своїх ціннісних основ, що на рівні наукових узагальнень іменується «системою забезпечення національної безпеки» [8, с. 96].

На наш погляд, останню думку можна посилити до такого звучання. Громадянське суспільство цілком спроможне до вищого прояву власних самоорганізаційних здатностей, яким є продукування збройно-силових об'єднань громадян з метою силового захисту національних цінностей у випадку формажорного розвитку політичного процесу та небезпеки знищення держави. Проте слід враховувати амбівалентний характер подібних трансформацій: «незаконні збройні формування» є продуктами політичної творчості громадянського суспільства, що можуть працювати як «на загал», так і «проти нього». При цьому вододілом між збройними захисниками Вітчизни, що добровільно взяли за зброю, та кримінальними угрупованнями (також озброєними) виступає ціннісне відчуття ними політичного часу і простору. Боротьба за Батьківщину (незалежність, суверенітет, територіальну цілісність) є виявом вищої відданості власному народу. Боротьба за власні інтереси (фінансові, економічні, соціальні) має оцінюватися з позицій криміналь-

ної відповідальності, що отримує морально-ціннісний осуд з боку громади, проте забезпечується державними органами.

Додамо, що громадянське суспільство в сучасних умовах доцільно сприймати не лише як «замовника» та «контролера» безпекової/оборонної суспільних систем, а як їх безпосереднього елемента, вмонтованого в управлінські, виконавчі, забезпечувальні та інші структури, що працюють на безпеку/оборону країни.

Враховуючи викладені вище аргументи, можемо підсумувати, що непрезидентські пострадянські республіки визнали за доречне не відмовлятися від воєнно-політичних ініціатив недержавного походження та враховувати їх у випадку необхідності.

Порівняння «воєнно-організаційних» та «секторальних» засад воєнно-політичного самовизначення пострадянських держав дає змогу вказати на такі прикметні особливості. Президентські (тим більше «суперпрезидентські») системи традиційно ставлять на воєнну організацію держави як базовий інструмент імплементації воєнної політики в політичні відносини – і зовнішні, і внутрішні. Одноосібне розпорядження силовим потенціалом держави додатково засвідчує концентрацію в руках правлячого суб'єкта усієї повноти воєнно-політичних повноважень. Вибір між сектором безпеки і оборони та воєнною організацією держави на користь останньої переконливо свідчить звуження демократичних чинників розвитку президентських республік СНД. Крім того, він додатково аргументує геополітичний вибір пострадянських країн – у напрямі західних безпекових інституцій (непрезидентські країни) або ж російських воєнно-політичних форматів (президентські республіки).

Воєнна політика Російської Федерації як незалежної суверенної держави має як наддержавно-інтеграційні, так і одноосібні риси, що значно відрізняються від її колективних ініціатив. Колективним органом країн СНД, ініційованим РФ та побудованим відповідно до кремлівського розуміння питань безпеки й оборони на пострадянському просторі, є Організація договору про колективну безпеку (ОДКБ) або Ташкентський пакт, створений 15 травня 1992 р. Формат Організації кількаразово змінювався, її практична дієвість виявилась невисокою, проте наявність ОДКБ була й залишається формальною ознакою воєнно-політичної інтеграції президентських республік СНД під егідою Росії. Практично всі республіки, об'єднані в ОДКБ, у внутрішньому правовому просторі використовують термін «воєнна організація держави», а Росія і Білорусь – додатковий термін «воєнна організація союзної держави».

Паралельно з цим РФ посилює власний (державно-егоїстичний) варіант воєнної політики, незалежний від пострадянських союзників. Про це свідчить еволюція концептуальних засад воєнно-політичного мислення РФ, відбитих у російських воєнних доктринах. Так, після розпаду союзної держави росій-

ське політичне керівництво оновлювало воєнну доктрину країни 4 рази – у 1993, 2000, 2010 та 2014 рр. Причини змін цього важливого документа на різних етапах розвитку російської державності не співпадають, проте в очі впадає таке: основною закономірністю змістовного урізноманітнення кремлівських воєнно-доктринальних поглядів є підвищення рівня їх жорсткості, посилення великодержавної ідеології, перетворення антизахідної (зокрема антиамериканської) риторики в несучу конструкцію колективної свідомості, властивої сучасній РФ.

У доктрині 2014 р. наголошено, що РФ вважає правомірним застосування своїх збройних сил у випадку агресії проти себе та своїх союзників, а також захисту своїх громадян, що перебувають за межами Росії. Це засвідчує ймовірність проведення Кремлем нових етапів «гібридної війни» на пострадянському просторі в рамках доктрини «захисту російськомовного населення» після підготовчого етапу у вигляді надання бажаним російського громадянства [9]. В зону ризику потрапляють східні та південні регіони України, а також Казахстан, Латвія, Молдова.

Еволюція воєнних доктрин Росії по суті формує картину її імперських експансій у пострадянський період. Кожна з них знаменувала захоплення або встановлення режиму контролю над регіонами, не всі з яких входили до складу власне РФ: Придністров'ям (1993 р.), Чечнею (1999 р.), Абхазією і Південною Осетією (2008 р.), Кримом (2014 р.). За збройно-анексійними діями Кремля проглядається його одночасне бажання відновити домінування на пострадянському просторі та «стати рівним» серед інших учасників глобальної воєнно-політичної гри. Як вважають у Кремлі, НАТО (насамперед США), адекватно оцінюючи рішучість російського воєнно-політичного керівництва, мають враховувати російські позиції (оцінки, підходи) з принципових питань сучасного світоустрою та погодитись на «новий розподіл світу» (так звану «Ялту-2») на російських умовах [10].

У 1991 р. Україна скористалася можливістю реорганізації фрагменту Радянської Армії у Збройні Сили України, відмовившись при цьому від радянського ядерного спадку. У ранніх воєнно-політичних проектах Києва йшлося про швидке створення Воєнної організації Української держави, яка, виходячи з якісних та кількісних показників особового складу та військової техніки, мала надійно убезпечувати процес розбудови незалежної і суверенної України [11; 12].

Роки незалежності засвідчили непослідовність і навіть утопічність окремих воєнно-політичних ескізів, виконаних різними політичними командами, які не забезпечили ефект «накопичення позитивних результатів» в оборонній сфері. Подібні наміри влади можна визначити як непродуктивну імплементацію у воєнно-політичні реалії ХХІ ст. ретроспективних підходів щодо

збройного гарантування національних інтересів. З приходом до влади В. Януковича (2010 р.) активізувалися процеси подальшого скорочення українського війська, згортання бойової підготовки частин і підрозділів, зниження військового бюджету, призначення на посади осіб, налаштованих проти України, включно з громадянами РФ на посаді глави оборонного відомства [13]. Як підсумок, доводиться констатувати тимчасовий воєнно-політичний програш парламентсько-президентської України «суперпрезидентській» Російській Федерації.

Починаючи з 2014 р., Україна виявилась втягнутою у збройне протистояння з російською армією та сепаратистськими угрупованнями, що активно підтримуються Кремлем. Кількісною ознакою слабкості національної оборонної сфери стали людські, економічні, територіальні втрати України (анексія АР Криму, окупація окремих регіонів Донеччини та Луганщини, руйнування їх економічного потенціалу, розрив соціальних зв'язків, духовно-культурне спустошення тощо), якісною – воєнно-політичні плани сусідньої держави, що передбачають руйнування незалежної України та відновлення кремлівського диктату над усією українською територією.

Збройна відповідь України на адресу російських військ, що дозволила зупинити їх просування вглиб української території, стала можливою завдяки спільним діям державних збройних формувань та озброєних підрозділів громадянського суспільства, які в окремих випадках діяли більш ефективно, ніж законодавчо визначені (легітимні) силові структури. Отже, доводиться констатувати як реальність, так і дієвість воєнно-політичного мислення недержавних акторів силового забезпечення суверенітету України, її територіальної цілісності.

Будемо об'єктивними: виграти війну громадянське суспільство саме по собі неспроможне – ані в Україні, ані в іншому місці. Але стати надійним резервом державної стійкості йому цілком до снаги. Функції допомоги, підтримки, компенсації, доповнення, дублювання відповідальності, запропоновані громадянським суспільством на адресу легітимних державних органів, цілком спроможні привести до «кумулятивного ефекту» синергетичного посилення організованих та самоорганізованих впливів на небезпечне соціальне середовище, логічним завершенням чого як правило стає досягнення намічених показників державно-суспільного розвитку. У нашому випадку – відновлення територіальної цілісності України та забезпечення ефективності функціонування її політичної, економічної, інформаційної та інших систем.

Рішучий опір державних збройних формувань та добровольчих тактичних одиниць зупинили російську експансію, проте не створили механізмів повернення втрачених територій, відновлення матеріальних активів, соціальних

ресурсів, а також надійного гарантування стратегічних перспектив України, позбавлених російського втручання. Україна постала перед необхідністю створення принципово нової моделі воєнної політики, ключовими ознаками якої мають стати євроатлантична інтеграція, розбудова сучасного сектору безпеки і оборони як головного елемента забезпечення воєнної безпеки, повна відмова від радянського спадку в його кадрово-управлінському, духовно-патріотичному, військово-технічному та інших вимірах, підвищення моральної і матеріальної мотивації громадян у погонах, розвиток оборонно-промислового комплексу, здатного максимально забезпечити силові структури держави сучасним озброєнням і спеціальною технікою [14].

Як вважають фахівці Національного інституту стратегічних досліджень, «досвід проведення антитерористичної операції засвідчив гостру необхідність у налагодженні більш тісної взаємодії та координації органів, що входять до складу сектору безпеки і оборони» [15, с. 477]. Громадянське суспільство до складників сектору чинним законодавством України не віднесене. Проте...

Вкажемо на таку показову деталь: офіційна відповідь легітимних владних органів на питання щодо співвідношення державних та недержавних (громадянських) засобів у забезпеченні національної безпеки та обороноздатності прозвучала на сторінках Концепції розвитку сектору безпеки і оборони України, затвердженої Указом Президента України від 14.03.2016 р. № 92/2016 [16]. Це – перший документ подібного спрямування в історії незалежної України. Як йшлося вище, раніше політична влада будувала безпекові та оборонні стратегії на основі «воєнної організації держави». Під тиском зовнішніх та внутрішніх чинників «організаційні» погляди на силове убезпечення України та розбудову її оборонної сфери поступилися місцем «секторальним», що є нормою демократичного державотворення [17].

Важливою є така констатація, що міститься на сторінках Концепції: «Передбачається створити умови для широкого залучення недержавних організацій до виконання завдань в інтересах національної безпеки і оборони держави. Найбільш перспективними напрямками такої діяльності мають бути: надання послуг в інтересах виконання миротворчих завдань Збройними Силами України; функціонування мережі недержавних дослідних інституцій, що фахово опікуються проблемами безпеки та оборони України». Четвертий розділ Концепції навіть своєю назвою – «Роль та місце суспільства в розвитку сектору безпеки і оборони України» – засвідчує позитивне ставлення влади до позадержавних підходів з питань оптимізації національної безпекової та оборонних систем.

Висновок. Маємо ситуацію розвитку воєнної політики країн СНД за такими сценаріями: колективного забезпечення воєнної безпеки шляхом всту-

пу до НАТО (країни Балтії – Латвія, Литва, Естонія); ситуативної адаптації до російських впливів (країни ОДКБ); повного або часткового ігнорування російських інтересів у намаганні захистити власний геостратегічний вибір (Україна, Грузія, Молдова, Азербайджан); проголошення нейтралітету (Туркменістан).

Дисперсія воєнно-політичних траєкторій колишніх радянських республік не дозволяє сподіватись на їх реінтеграцію в цільну оборонно-безпекову структуру, яка б позитивно сприймалася усіма ними без винятку. Президентська республіка Росія здатна створити обмежені формати залучення інших президентських держав до спільних воєнних приготувань у межах кордонів СНД. Проте змушувати їх брати участь у «далеких війнах», ініційованих Москвою (на кшталт сирійської), наявна російська еліта неспроможна. Наявний стан ОДКБ, де, наприклад, узбецькі і білоруські військовослужбовці практично не взаємодіють, можна визначити як «тихий занепад». Воєнно-політичне домінування РФ над частиною СНД деякий час може підтримуватися за рахунок виключно кількісних показників в особовому складі, озброєнні, техніці, проте вважати російське лідерство пролонгованим на максимально можливу перспективу в умовах глобалізованого світу аж ніяк не варто.

За чверть століття після розпаду попередньої держави, що об'єднувала так звані «республіки-сестри», відбулася російсько-грузинська, триває російсько-українська війни. «Російський слід» чітко позначено на карті розчленованої Молдови. Москва безпосередньо причетна до багаторічного підігрівання азербайджано-вірменського конфлікту. Країни Балтії кілька років поспіль відчувають «гібридний» тиск з боку РФ у вигляді воєнних, інформаційних та інших провокацій. Не існує жодного сумніву, що воєнна політика Росії й надалі відбиватиме бажання Москви повернути пострадянські держави в зону власного впливу [18]. Відповіддю може стати осучаснена, міжнародно підтримана воєнна політика республік, що обрали західний вектор розвитку, з відповідним інституційним оформленням цього доленосного рішення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Політична енциклопедія / редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. – К. : Парлам. вид-во, 2011. – 808 с.
2. Політологічний енциклопедичний словник / Уклад.: [Л. М. Герасіна, В. Л. Погрібна, І. О. Поліщук та ін.] ; за ред. М. П. Требіна. – Х. : Право, 2015. – 816 с.
3. Государственное управление в сфере национальной безопасности : словарь-справочник / под общ. ред. Г. П. Сытника. – Киев : НАДУ, 2012. – 496 с.

4. Кармазіна М. С. Президентство: український варіант / М. С. Кармазіна. – К. : Ін-т політ. і етнонац. досліджень ім. І. Кураса, 2007. – 365 с.
5. Новітня політична лексика (неологізми, okazionalizmi та інші новотвори / за заг. ред. Н. М. Хоми. – Львів : Новий світ – 2000, 2015. – 492 с.
6. Горбулін В. П. Реформа воєнної організації держави. Концептуальні підходи / В. П. Горбулін // Дзеркало тижня. – 2001. – 8 груд. – №48 (372).
7. Семенченко А. І. Поняття «сектор безпеки» та «воєнна організація держави»: методика розробки й обґрунтування призначення, складу, структури та взаємозв'язків / А. І. Семенченко // Стратегічна панорама. – 2007. – №3. – С. 54–69.
8. Білошицький В. І. Демократичні засади цивільно-військових відносин: зарубіжний досвід і Україна : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 / Володимир Іванович Білошицький ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – К., 2015. – 200 с.
9. Требін М. П. «Гібридна» війна як нова українська реальність / М. П. Требін // Укр. соціум. – 2014. – №3(50). – С. 113–127.
10. Сизов В. Ю. Военная политика и военная безопасность России [Електронний ресурс] / В. Ю. Сизов // Интернет издание Россия и Америка в XXI веке. – Режим доступу: <http://www.rusus.ru/?act=read&id=191>.
11. Требін М. П. Армія наступного сторіччя: можлива модель для України / М. П. Требін // Людина і політика. – 2000. – №2. – С. 39–44.
12. Чорний В. С. Військова організація України: становлення та перспективи розвитку : монографія / В. С. Чорний. – Ніжин : Аспект-Поліграф, 2009. – 368 с.
13. Операція «самоліквідація»: влада цілеспрямовано послаблює обороноздатність країни [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/Society/55286>.
14. Указ Президента України №555/2015 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2.09.2015 р. «Про нову редакцію Воєнної доктрини України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.fleet.sebastopol.ua/articles/ukaz_prezidenta_ukrajini_5552015/.
15. Світова гібридна війна: український фронт : монографія / за заг. ред. В. П. Горбуліна. – Х. : Фоліо, 2017. – 496 с.
16. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 4 березня 2016 року «Про Концепцію розвитку сектору безпеки і оборони України : Указ Президента України від 14.03.2016 №92/2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/922016-19832>.
17. Barnes K. Civil Society Oversight of the Security Sector and Gender (Tool 9) [Електронний ресурс] / K. Barnes, P. Albrecht // DCAF, OSCE/ODIHR, UN-INSTRAW 2008. – Режим доступу: <http://www.dcaf.ch/Publications/>.
18. Требін М. П. Україна перед воєнними викликами сучасності / М. П. Требін // Вісн. Нац. ун-ту «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія / редкол.: А. П. Гетьман та ін. – Х. : Право, 2014. – Вип. 4 (23). – С. 246–251.

ВОЕННАЯ ПОЛИТИКА ПОСТСОВЕТСКИХ ГОСУДАРСТВ: АНТИНОМИЯ СУЩНОСТИ

Смолянюк В. Ф., Слободян О. Ф.

Раскрыты особенности формирования военной политики странами СНГ. Доказана разница между президентским и парламентским подходами относительно развития военно-политической сферы государства. Указано на специфику военной политики России, направленной на обеспечение регионального и глобального доминирования. Аргументирована необходимость продолжения военно-политических преобразований в Украине на демократических принципах.

Ключевые слова: военная политика, военная организация государства, сектор безопасности и обороны, президентская республика, парламентская республика, военно-интеграционный процесс.

MILITARY POLICY OF THE POST-SOVIET STATES: ESSENCE'S ANTINOMY

Smolianiuk V. F., Slobodyan O. F.

A military policy was and remains important direction of activity of political subject. There are two gnosiological platforms of understanding of essence sources and rich in content parameters of military policy. Part of researchers considers this variety of policy a constituent above all things public policy, directed on application of facilities of the armed violence for the sake of realization of national aims. Other research workers diffuse a military policy for limits actually the states, providing with military-political thought political parties, public associations, other structures of civil society and even anti-government forces.

The amount of presidential republics on post-soviet political space arrives at nine (Azerbaijan, Byelorussia, Armenia, Kazakhstan, Kirghizia, Russia, Tadjikistan, Turkmenistan, Uzbekistan), mixed (parlamentary-presidential, presidential-parlamentary, especially parliamentary) – to six (Georgia, Estonia, Latvia, Lithuania, Moldova, Ukraine). To the unipresidential republics of the CIS the peculiar combined method of forming of military policy which combines it state and non-state constituents. Presidential («super-presidential») republics saved tradition of state (presidential) determination of military policy with the minimum account of non-state sources of its producing and even them complete ignoring. The presidential republics of the CIS, as a rule, chosen military organization as instituter basis of power protection of political process. Creation the sector of safety and defensive removes western (democratic) approaches on questions making and practical realization of military policy. The unipresidential republics of the CIS are inclined to consider this sector institutionally basis armed power to influence on social realities.

The military policy of Russian Federation both independent nation-state has as integration and individual lines which considerably differ from its collective initiatives. By the

collective organ of countries of the CIS, to initiator RF and built in accordance with the Kremlin understanding of questions of safety and defensive on post-soviet space, there is Organization of agreement about collective security or Tashkent pact, created in 15.05.1992. Parallel from strengthens the own (state selfish) variant of military policy, independent of post-soviet allies these RF. The evolution of conceptual principles of military-political thought of RF, reflected in the Russian military doctrines certifies about it. The evolution of military doctrines of Russia in essence forms the picture of it imperial expansions in a post-soviet period.

In 1991 Ukraine took advantage of possibility of reorganization the fragment of Soviet Army in Military Powers of Ukraine, giving here up a soviet nuclear inheritance. The years of independence were witnessed by an inconsistency and even utopia of separate military-political sketches, executed different political commands. Beginning from 2014, Ukraine appeared pulled in in the armed opposition with the Russian army and reparative groupmates which are actively supported Kremlin. The armed answer of Ukraine to address the Russian troops, which allowed to stop their advancement to Ukrainian territory, became possible due to the total actions of the state armed forming and armed structures of civil society.

Decisive resistance of the state armed forming and volunteer tactical units was stopped Russian expansion, however created the mechanisms of returning of the lost territories, proceeding in tangible assets, social resources, and also reliable guaranteeing of strategic prospects of Ukraine, deprived Russian interference. Ukraine appeared before the necessity of creation on principle of new model of military policy, the key signs of which must become euro Atlantic integration, creation modern the sector of safety and defensive, complete disclaimer of soviet inheritance. Thus have a situation of transformation of military policy of countries of the CIS after the followings scenarios: collective providing of military safety by entering into NATO (countries of Baltic); situation adaptation to Russian influences (countries of ODKB); complete or partial ignoring of Russian interests in an attempt to protect an own geostrategic choice (Ukraine, Georgia, Moldova, Azerbaijan); proclamation of neutrality (Turkmenistan). Dispersion military and political trajectories of former Soviet republics does not hope for their reintegration into coherent military-security structure.

Key words: *military policy, military organization of the state, sector of safety and defensive, presidential republic, parliamentary republic, military-integration process.*

